

Rozdział II

Zakres zastosowania rozporządzenia spadkowego – uwagi na tle statutu spadkowego i statutu stosunków majątkowych małżeńskich w świetle wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożonego 3.11.2016 r. przez Kammergericht w Berlinie (Niemcy)

§ 1. Rozporządzenie spadkowe w świetle działalności orzeczniczej TSUE – uwagi wprowadzające

Uchwalone 4.7.2012 r. rozporządzenie Nr 650/2012 (zwane również rozporządzeniem spadkowym), które jest stosowane od 17.7.2015 r.¹, obejmuje państwa członkowskie UE z wyjątkiem Danii, Zjednoczonego Królestwa i Irlandii². Minione ponad 2 lata stosowania tego rozporządzenia przyniosły dotychczas 3 pytania prejudycjalne skierowane do TSUE.

Pierwsze pytanie prejudycjalne, z którym sąd krajowy³ wystąpił w sprawie *Kubicka*⁴, dotyczyło rozgraniczenia statutu spadkowego i statutu rzeczowego. Dotyczyło skutków rzeczowych zapisu windykacyjnego w obszarze prawnym państwa członkowskiego, którego prawo nie przewiduje zapisów ze skutkiem

¹ Art. 83 rozporządzenia Nr 650/2012.

² Zob. motyw 82 i 83 rozporządzenia Nr 650/2012. Państwa te w świetle rozporządzenia spadkowego nie są traktowane jako państwa członkowskie. Por. *K. Lechner*, Verordnung, s. 25.

³ Post. SO w Gorzowie Wielkopolskim z 8.3.2016 r., C-218/16, niepubl.

⁴ Wyr. TSUE z 12.10.2017 r., C-218/16, *Kubicka*, MoP 2017, Nr 22, s. 1184.

rzeczowym, a więc zakresów rozgraniczenia statutów spadkowego, rzeczowego i rejestrowego⁵.

Kolejne pytanie prejudycjalne, które będzie przedmiotem analizy niniejszego rozdziału, zostało skierowane do TSUE przez *Kammergericht* w Berlinie w sprawie *Mahnkopf*⁶. Ma ono istotne znaczenie dla praktyki sądowej, gdyż zmierza do określenia zakresu stosowania rozporządzenia spadkowego, w szczególności rozgraniczenia zakresu regulacji statutu spadkowego i statutu stosunków majątkowych małżeńskich⁷. Pytanie prejudycjalne miało na celu ustalenie w ramach wykładni art. 1 ust. 2 lit. d w zw. z art. 68 lit. 1 i art. 67 ust. 1 cyt. rozporządzenia, czy w ramach europejskiego poświadczenia spadkowego może zostać ujawniony udział w spadku przypadający – na podstawie § 1371 ust. 1 BGB – małżonkowi pozostającemu przy życiu. Ponadto, jakie skutki należy wiązać z ewentualnym zamieszczeniem informacji dotyczącej takiego udziału w treści europejskiego poświadczenia spadkowego⁸.

Trzecie pytanie prejudycjalne – rozpatrywane w sprawie C-20/17, *Oberle*⁹, dotyczyło wyłącznego charakteru jurysdykcji w sprawie spadkowej wynikającej z art. 4 rozporządzenia spadkowego. Mianowicie, czy art. 4 należy interpretować w ten sposób, że ustanawia on również wyłączną jurysdykcję krajową do wydawania w państwach członkowskich krajowych poświadczeń spadkowych, których europejskie poświadczenie spadkowe nie zastępuje (zob. art. 62 ust. 3 cyt. rozporządzenia), co skutkuje tym, że odmienne postanowienia wprowadzone przez ustawodawców krajowych w odniesieniu do jurysdykcji krajowej do wydawania krajowych poświadczeń spadkowych – takie jak np. § 105 *Gesetz*

⁵ Zob. *M. Margoński*, Ujawnienie, s. 176. Zob. też: *J. Górecki*, Rozgraniczenie, s. 188 i n.; *M. Pazdan*, Prawo, 2017, s. 358 i n.

⁶ Post. *Kammergericht* w Berlinie z 25.10.2016 r., W 80/16. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez *Kammergericht* w Berlinie (Niemcy) 3.11.2016 r. – *Doris Margret Lisette Mahnkopf/Sven Mahnkopf*, C-558/16, Legalis.

⁷ Zob. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=187260&pageInd ex=0&doclang=PL&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=646618> (dostęp: 17.1.2018 r.).

⁸ *M. Szpunar*, Opinia, *passim*.

⁹ Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez *Kammergericht* w Berlinie (Niemcy) 18.1.2017 r. – *Vincent Pierr Oberle*, C-20/17, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=189770&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=647337> (dostęp: 17.1.2017 r.). W dniu 1.3.2018 r. TSUE wydał wyrok w sprawie C-558/16, w którym przyjął, że art. 4 rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, iż stoi on na przeszkodzie uregulowaniu państwa członkowskiego takiemu jak będące przedmiotem sporu w postępowaniu głównym, które przewiduje, że – nawet jeśli w chwili śmierci zmarły nie miał miejsca zwykłego pobytu w tymże państwie członkowskim – sądy owego państwa zachowują jurysdykcję do wydawania krajowych poświadczeń spadkowych w ramach dziedziczenia mającego skutki transgraniczne, jeżeli składniki masy spadkowej znajdują się na terytorium tego państwa członkowskiego lub jeżeli zmarły posiadał obywatelstwo tego państwa, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=9B604ACBC-8255F373D208D0D6042EC04?text=&docid=203223&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2892940> (dostęp: 25.11.2018 r.).

über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit w Niemczech – są nieskuteczne ze względu na ich sprzeczność z mającym nadrzędny charakter prawem UE?

W wyroku z 12.10.2017 r.¹⁰ TSUE wskazał, że art. 1 ust. 2 lit. k i l oraz art. 31 rozporządzenia Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie odmowie uznania przez organ państwa członkowskiego skutków rzeczowych zapisu windykacyjnego, znanego prawu właściwemu dla dziedziczenia wybranemu przez spadkobiercę zgodnie z art. 22 ust. 1 tego rozp., gdy ta odmowa następuje w oparciu o uzasadnienie, w myśl którego ten zapis dotyczy prawa własności nieruchomości położonej w tym państwie członkowskim, którego ustawodawstwo nie zna instytucji zapisu wywierającego bezpośredni skutek rzeczowy z chwilą otwarcia spadku.

Przywołane orzeczenie rozwiewa dotychczasowe wątpliwości w obszarze dopuszczalnych skutków zapisu windykacyjnego¹¹. Były one przedmiotem rozważań przede wszystkim doktryny niemieckiej, co wynika z faktu, iż prawo niemieckie nie zna instytucji zapisu windykacyjnego. Wskazywano, że w przypadku gdy spadkodawca ustanowił w testamencie zapis windykacyjny, dopuszczalny w niektórych prawach wewnętrznych państw członkowskich (a więc także od 2011 r. w prawie polskim)¹², a prawem właściwym zgodnie z rozporządzeniem spadkowym będzie prawo niemieckie nieznaną instytucji zapisu windykacyjnego, to wówczas zapis taki nie wywoła skutku rzeczowego w postaci przejścia prawa własności na spadkobiercę, lecz zostanie potraktowany jako zapis zwykły przewidziany w niemieckim prawie merytorycznym¹³. W polskiej doktrynie podkreślano, że zapis windykacyjny wywoła bezpośrednie skutki prawnorzeczowe wówczas, gdy skutki takie łączy z zapisem zarówno statut spadkowy, ale również statut rzeczowy z chwili otwarcia spadku. Przyjmowano, że zapis windykacyjny wywoła więc od razu skutki prawnorzeczowe, jeśli zarówno statut spadkowy, jak i statut rzeczowy posługują się konstrukcją zapisu o podwójnym skutku (*legatum per vindicationem*)¹⁴. Natomiast do kwestii dyskusyjnych należało, czy zapis testamentowy wywoła bezpośrednio

¹⁰ Wyr. TSUE z 12.10.2017 r., C-218/16, *Kubicka*, MoP 2017, Nr 22, s. 1184.

¹¹ Por. *J. Górecki*, Zapis windykacyjny, s. 129 i n.; *J. Pazdan*, Ku jednolitemu, s. 11; *eadem*, w: System, t. 20C, 2015, s. 666; *A. Wysocka-Bar*, Wybór prawa, s. 299–300; *eadem*, Prawo właściwe, s. 930–931; *D. Martiny*, Lex, s. 128; odmiennie *M. Margoński*, Ausländische, s. 105–110; *J. Schmidt*, Die Kollisionsrechtliche, s. 1–30; *M. Pazdan*, Kolizyjnoprawna problematyka, s. 169–171; *K.A. Dadańska*, Zapis windykacyjny, s. 165–186.

¹² Ustawa z 18.3.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 85, poz. 458). Ustawa ta weszła w życie 23.10.2011 r.

¹³ *A. Wysocka-Bar*, Wybór prawa, s. 300; *eadem*, Prawo właściwe, s. 930–931; *D. Martiny*, Lex, s. 128; odmiennie *M. Margoński*, Ausländische, s. 105–110; *J. Schmidt*, Die Kollisionsrechtliche, s. 1–30.

¹⁴ *M. Pazdan*, Prawo, 2017, s. 359; *idem*, Kolizyjnoprawna problematyka, s. 169–171; *A. Wysocka-Bar*, Wybór prawa, s. 299; *J. Górecki*, Rozgraniczenie, s. 195 i n.; *K.A. Dadańska*, Zapis windykacyjny, s. 171 i n.

skutki prawnorzeczowe, jeżeli skutki takie wiąże z zapisem statut rzeczowy, natomiast nie przewiduje tego statut spadkowy¹⁵. Pojawiła się koncepcja, aby w takiej sytuacji przypisać rozstrzygające znaczenie statutowi spadkowemu, który ma decydujące znaczenie przy rekonstrukcji rzeczywistej woli spadkodawcy i – co do zasady – powinien być spadkodawcy znany¹⁶. W kontekście przywołanego wyroku TSUE brak podstaw do stwierdzenia, że zapis testamentowy może wywołać skutki rzeczowe, wyłącznie wówczas, gdy skutki takie przewiduje zarówno statut spadkowy, jak i statut rzeczowy¹⁷.

Zagadnienie rozgraniczenia statutu spadkowego¹⁸ i statutu stosunków majątkowych małżeńskich¹⁹, objęte niniejszą analizą, znalazło się w obszarze zainteresowania judykatury na dwa stulecia przed rozpoczęciem stosowania rozporządzenia spadkowego. Już bowiem w XIX w. problem rozgraniczenia statutu spadkowego i statutu stosunków majątkowych małżeńskich był przedmiotem rozstrzygnięć paryskiego sądu apelacyjnego. W orzeczeniu z 3.8.1849 r. (w sprawie *Veuve Lloyd*) sąd zastosował obok siebie dwa konkurencyjne systemy prawne: angielski – jako prawo właściwe dla kwestii doty-

¹⁵ M. Pazdan, Prawo, 2017, s. 359 i n.; J. Gołaczyński, Prawo, 2008, s. 311–312.

¹⁶ K.A. Dadańska, Zapis windykacyjny, s. 171 i n.

¹⁷ Tak wcześniej: M. Pazdan, Kolidyjnoprawna problematyka, s. 169–171; A. Wysocka-Bar, Wybór prawa, s. 299.

¹⁸ Zob. art. 23 rozporządzenia Nr 650/2012. Przed wejściem w życie tego rozporządzenia przyjmowano, że w zakres statutu spadkowego wchodzi takie kwestie szczegółowe, jak: otwarcie spadku; występujące już stosunkowo rzadko wymagania z zakresu zdolności prawnej, które działają jedynie w sferze prawnospadkowej, powodując utratę lub ograniczenie możliwości dziedziczenia po kimkolwiek (przyczyny tzw. bezwzględnej niezdolności dziedziczenia); to czy *nasciturus* może być spadkobiercą; możliwość dziedziczenia przez osobę prawną, która dopiero powstanie po otwarciu spadku; kwestia czy osoba prawna (ułamna osoba prawna) może, i pod jakimi warunkami, być spadkobiercą; niegodność dziedziczenia; szczególne zakazy dziedziczenia; umowy o zrzeczenie się dziedziczenia; ustalenie zawartości spadku, w tym pojęcie spadku, długi spadkowe, reguły prawnospadkowe spełniające pomocniczą funkcję w ustalaniu zawartości sched spadkowych lub innych korzyści osiąganych ze spadku; powołanie do dziedziczenia, w tym krąg spadkobierców ustawowych i porządek ich dziedziczenia; przesłanki wyłączenia od dziedziczenia; sposób dziedziczenia; ocena możliwości przyjęcia lub odrzucenia spadku; stosunki pomiędzy współspadkobiercami; odpowiedzialność za długi spadkowe; ochrona dziedziczenia; rezerwa lub zachówek oraz wydziedziczenie; zapis testamentowy; pozycja wykonawcy testamentu; dział spadku. Zob. szerzej M. Pazdan, Prawo, 2012, s. 288 i n.; J. Gołaczyński, Prawo, 2008, s. 304 i n.; K.A. Dadańska, O realizacji, s. 65 i n.

¹⁹ Statut stosunków majątkowych między małżonkami obejmuje swym zakresem zastosowania przede wszystkim następujące zagadnienia: ustawowy małżeński ustrój majątkowy; przymusowy (nadzwyczajny) małżeński ustrój majątkowy; zaciąganie przez małżonków zobowiązań w zwykłych (bieżących) sprawach rodziny oraz odpowiedzialność za te zobowiązania; ochrona mieszkania rodziny; ewentualny szczególny reżim ustanowiony w odniesieniu do małżonków w sferze zobowiązań umownych (dotyczący przede wszystkim takich kwestii, jak dopuszczalność zawarcia przez małżonków między sobą umowy danego typu czy też odwołalność darowizny między małżonkami). Zob. A. Kozioł, P. Twardoch, J. Zralek, w: System, t. 20C, 2015, s. 86 i n. Zob. art. 27 rozporządzenia Nr 650/2012.

czącej zapisu, oraz francuski – jako prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego²⁰. W wyroku z 18.6.1869 r. (w sprawie *Veuve Georgiades*) sąd apelacyjny w Paryżu przyjął właściwość prawa austriackiego jako prawa miarodajnego do oceny małżeńskiego ustroju majątkowego oraz właściwość prawa francuskiego jako prawa mającego rozstrzygać o dziedziczeniu nieruchomości²¹.

W obrębie poszczególnych systemów prawnych istnieje z reguły więź pomiędzy normami wskazującymi zasady likwidacji małżeńskiego reżimu majątkowego a normami, które kształtują pozycję prawną pozostałego przy życiu małżonka w sferze prawa spadkowego. Intencją większości prawodawców jest bowiem zapewnienie pozostałemu przy życiu małżonkowi co najmniej minimum praw pozwalających mu na dalszą egzystencję po śmierci drugiej strony związku małżeńskiego²². Powiązania, o których mowa, w znacznym stopniu utrudniają zadanie polegające na rozgraniczeniu statutu stosunków majątkowych między małżonkami oraz statutu spadkowego z uwagi na fakt, że w razie przyjęcia rozwiązania kolizyjnego mogącego prowadzić *in casu* do zerwania powiązań tego rodzaju, możliwe będzie wystąpienie poważnych problemów na etapie stosowania prawa właściwego²³. W związku z tym zaproponowano, aby według norm statutu spadkowego oceniać m.in. takie kwestie, jak: czy małżonek w ogóle dopuszczony jest do dziedziczenia ustawowego; wspólnie, z jakimi spadkobiercami dziedziczy, a jakich spadkobierców od dziedziczenia wyłącza; jakie prawo przysługuje z tytułu dziedziczenia małżonkowi osoby zmarłej, w szczególności – czy chodzi o własność, czy o użytkowanie; jakiej wielkości jest przysługujący mu udział spadkowy, a w przypadku gdy małżonkowi osoby zmarłej przypada z tytułu dziedziczenia po niej prawo użytkowania – do jakich dóbr prawo to się odnosi oraz czy dopuszczalna jest, a jeśli tak – to przy spełnieniu jakich przesłanek, zamiana owego prawa na dożywotnią rentę; jaka jest zawartość spadku; jakie przysporzenia podlegają zaliczeniu na poczet schedy spadkowej przypadającej małżonkowi spadkodawcy oraz według jakich zasad zaliczenie, o którym mowa, powinno zostać przeprowadzone; czy pozostałemu przy życiu małżonkowi przysługuje w ramach działu spadku uprawnienie do żądania przyznania mu określonych dóbr na zasadzie preferencji (*attribution préférentielle*); czy małżonek osoby zmarłej należy do kręgu osób uprawnionych z tytułu rezerwy lub zachowku, a jeśli tak – to jaka

²⁰ P. Twardoch, Rozgraniczenie, s. 230.

²¹ *Ibidem*, s. 231.

²² Tak A. Kozioł, P. Twardoch, J. Zralek, w: System, t. 20C, 2015, s. 190 i n. wraz z przytoczoną tam literaturą.

²³ H. Batiffol oraz P. Lagarde wskazują, iż „konsekwencje zerwania owych powiązań mogą być drugorzędne z punktu widzenia interesów stron oraz celu regulacji, który wszak nie zostaje w takiej sytuacji osiągnięty”. Podają za: A. Kozioł, P. Twardoch, J. Zralek, w: System, t. 20C, 2015, s. 190 i n. wraz z przytoczoną tam literaturą.

jest treść przysługującego mu z tego tytułu uprawnienia; jakie są przesłanki wyłączenia małżonka spadkodawcy od dziedziczenia²⁴.

Po rozpoczęciu stosowania rozporządzenia Nr 650/2012 także aktualne staje się zagadnienie rozgraniczenia zakresu statutu spadkowego i statutu stosunków majątkowych małżeńskich, tym bardziej że od 29.1.2019 r. zaczną być stosowane w części państw UE dwa nowe akty prawne: rozporządzenie Rady (UE) Nr 2016/1103 z 24.6.2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz.Urz. UE L Nr 183, s. 1) oraz rozporządzenie Rady (UE) Nr 2016/1104 z 24.6.2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich (Dz.Urz. UE L Nr 183, s. 30). Zaznaczyć trzeba, że Polska nie uczestniczy we współpracy w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w zakresie ustrojów majątkowych par międzynarodowych, obejmującej zarówno sprawy dotyczące małżeńskich ustrojów majątkowych, jak i skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich²⁵. Polski dotyczyć będą więc zasady dotychczasowe. Chodzi tutaj o ustawy i umowy międzynarodowe, w szczególności obowiązujące Polskę umowy bilateralne z innymi państwami²⁶. Należy zauważyć, iż na tle stosunków majątkowych małżeńskich dopuszczalna jest dość szeroka autonomia woli poszczególnych podmiotów, której przejawem jest m.in. możliwość wyboru prawa właściwego. Taki mechanizm przewiduje PrPrywM, wprowadzając ograniczony wybór prawa, mianowicie prawa ojczystego jednego z małżonków bądź prawa państwa, w którym jedno z nich ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu (zob. art. 52 PrPrywM)²⁷. Te przepisy należy więc brać pod uwagę przy ustalaniu prawa właściwego do oceny stosunków majątkowych między małżonkami i ustrojami majątkowymi w stosunkach uznawanych za mające skutki

²⁴ *Ibidem*, s. 192–193 wraz z przytoczoną tam literaturą. Zob. też *Pazdan M.*, Prawo, 2012, s. 292–293.

²⁵ Zob. decyzję Rady (UE) 2016/954 z 9.6.2016 r. upoważniającą do podjęcia wzmocnionej współpracy w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w zakresie ustrojów majątkowych par międzynarodowych, obejmującej zarówno sprawy dotyczące małżeńskich ustrojów majątkowych, jak i skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich (Dz.Urz. UE L Nr 159, s. 16) i wnioski złożone przez państwa członkowskie.

²⁶ *M. Załucki*, w: *M. Załucki* (red.), *Unijne Rozporządzenie*, kom. do art. 1, Legalis; zob. *K. Pietrzykowski*, w: *J. Poczobut* (red.), *Prawo prywatne*, s. 819. Na temat konwencji bilateralnych zob. szerzej *A. Koziół*, *P. Twardoch*, *J. Zralek*, w: *System*, t. 20C, 2015, s. 112 i n.

²⁷ Wybór jest więc szerszy niż w zakresie spraw spadkowych, w których art. 22 ust. 1 rozporządzenia Nr 650/2012 ogranicza wybór do prawa państwa, którego obywatelstwo posiada spadkodawca w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących jego spadku.

porównywalne dla małżeństwa. Wybór prawa jest też przewidziany w rozporządzeniu spadkowym²⁸. Pojawia się zarysowany już problem rozgraniczenia tych dwóch statutów.

§ 2. Stan faktyczny sprawy objętej pytaniem prejudycjalnym

Spadkodawca *Lutz G. Mahnkopf* zmarł 29.8.2015 r., posiadając miejsce zwykłego pobytu na terenie Niemiec, pozostawiając po sobie wdowę – *Doris M.L. Mahnkopf*, oraz syna – *Svena Mahnkopfa*, którzy są uczestnikami postępowania przed sądem odsyłającym. Do dnia śmierci spadkodawca pozostawał w związku małżeńskim z uczestniczką postępowania. Pomiędzy małżonkami istniał ustawowy ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków prawa niemieckiego (*Zugewinnngemeinschaft*). Małżonkowie w chwili zawierania związku małżeńskiego posiadali obywatelstwo niemieckie i zamieszkiwali w Niemczech. Małżonkowie nie zawierali majątkowej umowy małżeńskiej.

Spadkodawca nie dokonywał żadnych rozrządzeń na wypadek swojej śmierci. Majątek spadkodawcy znajdował się na terytorium Niemiec, z wyjątkiem udziału wynoszącego ½ części w prawie własności nieruchomości położonej w Szwecji.

Na wniosek małżonki zmarłego sąd spadku 30.5.2016 r. wydał krajowe poświadczenie dziedziczenia (*Erbschein*), zgodnie z którym ustawowymi spadkobiercami *L. Mahnkopfa* są uczestnicy postępowania, dziedziczący spadek w częściach równych.

Następnie małżonka zmarłego 16.6.2016 r. wystąpiła z wnioskiem o wydanie europejskiego poświadczenia spadkowego. Poświadczenie miało posłużyć ujawnieniu przejścia prawa własności nieruchomości położonej w Szwecji na spadkobierców *L. Mahnkopfa*. Wniosek ten został jednak oddalony przez sąd krajowy (*Amtsgericht Schöneberg* w Berlinie), który uznał, że § 1371 ust. 1 BGB odnosi się do kwestii dotyczących małżeńskiego ustroju majątkowego, nieobjętych zakresem zastosowania rozporządzenia Nr 650/2012.

Postanowienie to zostało zaskarżone przez małżonkę zmarłego zażaleniem skierowanym do *Kammergericht* w Berlinie (wyższego sądu krajowego w Berlinie, Niemcy). Na tym etapie małżonka zmarłego zgłosiła również wniosek ewentualny, domagając się ujawnienia w europejskim poświadczeniu spadkowym, wyłącznie w celach informacyjnych, że ¼ część spadku, określona zgodnie z § 1371 ust. 1 BGB, przypada jej w ramach małżeńskiego ustroju majątkowego. *Kammergericht* w Berlinie zawiesił postępowanie w sprawie i wystąpił do TSUE z pytaniem prejudycjalnym.

²⁸ Art. 22 rozporządzenia Nr 650/2012.

§ 3. Pytanie prejudycjalne

Skierowane do TSUE w analizowanej sprawie pytania dotyczą zakresu stosowania rozporządzenia spadkowego, w szczególności zakresu regulacji statutu spadkowego i statutu stosunków majątkowych małżeńskich. Nakreślony problem wynikał na tle stosowania charakterystycznej dla prawa niemieckiego instytucji zwiększenia udziału małżonka w spadku w ramach uproszczonego wyrównania dorobków w małżeństwie, które ustało na skutek śmierci spadkodawcy (§ 1371 ust. 1 BGB). Za problematyczną uznano możliwość ujawnienia takiego udziału w europejskim poświadczeniu spadkowym²⁹.

Kammergericht w Berlinie zwrócił się do TSUE z następującymi pytaniami:

1. Czy art. 1 ust. 1 rozporządzenia Nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że zakres stosowania rozporządzenia („dziedziczenie majątku po osobie zmarłej”) odnosi się również do przepisów prawa krajowego, które, jak § 1371 ust. 1 niem. kodeksu prawa cywilnego (BGB), regulują stosunki majątkowe po śmierci jednego z małżonków poprzez podwyższenie ustawowego udziału przypadającego małżonkowi pozostałemu przy życiu?
2. W przypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze, czy art. 68 lit. 1 i art. 67 ust. 1 rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że udział przypadający pozostającemu przy życiu małżonkowi, nawet jeśli jest to ułamek udziału powstały w wyniku podwyższenia na podstawie przepisów regulujących stosunki majątkowe jak § 1371 ust. 1 BGB, może zostać ujęty w całości w europejskim poświadczeniu spadkowym?
3. W przypadku udzielenia na powyższe odpowiedzi co do zasady przeczącej, czy można jednak w drodze wyjątku udzielić odpowiedzi twierdzącej w odniesieniu do stanów faktycznych, w których a) to poświadczenie jest wydawane w celu dochodzenia przez spadkobierców w konkretnym innym państwie członkowskim praw do znajdującego się tam majątku zmarłego oraz b) orzekanie w sprawach spadkowych (art. 4 i 21 rozporządzenia), oraz – niezależnie od tego, jakie prawo kolizyjne zostanie zastosowane – w kwestiach związanych z małżeńskim ustrojem majątkowym następuje według tego samego prawa krajowego?
4. W przypadku udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytania 1 i 2, czy art. 68 lit. 1 rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że ten przypadający pozostającemu przy życiu małżonkowi udział podwyższony na podstawie przepisów regulujących stosunki majątkowe może – z uwa-

²⁹ M. Margoński, Ujawnienie, s. 177; M. Szpunar, Opinia, s. 1.

gi na to podwyższenie – zostać w całości ujęty w europejskim poświadczeniu spadkowym wyłącznie do celów informacyjnych?

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony w TSUE 3.11.2016 r. Uwagi na piśmie przedstawiły strony postępowania głównego, rządy niemiecki, belgijski, grecki, włoski, hiszpański i polski oraz KE. Rządy niemiecki, belgijski, hiszpański i KE wzięły również udział w rozprawie, która odbyła się 4.10.2017 r.³⁰

§ 4. Zakres zastosowania rozporządzenia spadkowego w świetle art. 1 ust. 2 lit. d w zw. z art. 68 lit. 1 i art. 67 ust. 1 tego rozporządzenia

Rozporządzenie Nr 650/2012 stosuje się do dziedziczenia po osobach zmarłych w dniu lub po dniu 17.8.2015 r. W odniesieniu do tych stanów faktycznych ujednocione normy kolizyjne rozporządzenia zastępują regulacje krajowe, które dotychczas wykazywały względem siebie daleko idące odmienności. Z punktu widzenia analizowanego zagadnienia na uwagę zasługuje w szczególności art. 1 cyt. rozporządzenia, który w ust. 1 przewiduje, że rozporządzenie stosuje się do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych. Rozporządzenie Nr 650/2012 nie stosuje się do spraw podatkowych, celnych ani administracyjnych. Natomiast zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. d z zakresu jego stosowania wyłączone są: kwestie związane z małżeńskimi ustrojami majątkowymi oraz ustrojami majątkowymi w stosunkach uznawanych, zgodnie z prawem dla nich właściwym, za mające skutki porównywalne do małżeństwa. Analogiczne rozwiązanie przyjęto w rozporządzeniu Nr 2016/1103 oraz rozporządzeniu Nr 2016/1104. Także te rozporządzenia zawierają podobne wyłączenia w zakresie spraw spadkowych, stanowiąc, że nie mają one zastosowania do dziedziczenia majątku po zmarłym małżonku (art. 1 ust. 2 lit. d rozporządzenia Nr 2016/1103) oraz do dziedziczenia majątku po zmarłym partnerze (art. 1 ust. 2 lit. d rozporządzenia Nr 2016/1104)³¹.

Przepis art. 1 ust. 2 lit. d rozporządzenia Nr 650/2012 powinien być interpretowany w kontekście motywu 11, a w szczególności motywu 12 tego rozporządzenia. Rozporządzenie nie powinno mieć zastosowania do dziedzin prawa cywilnego innych niż dziedziczenie. Dla pełnej jasności, liczne kwestie, które mogłyby być postrzegane jako powiązane z kwestiami dziedziczenia, powinny zostać wyraźnie wyłączone z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia (motyw 11). Rozporządzenie nie powinno mieć zatem zastosowania do kwestii odnoszących się do małżeńskich ustrojów majątkowych, w tym do

³⁰ *Ibidem*, s. 1 i n.

³¹ *M. Załucki*, Unijne Rozporządzenie, kom. do art. 1, Legalis.

majątkowych umów małżeńskich znanych w niektórych systemach prawnych **w zakresie, w jakim umowy takie nie dotyczą kwestii dziedziczenia** ani do ustrojów majątkowych związków uznawanych za mające skutki porównywalne do małżeństwa. **Organy rozpatrujące daną sprawę spadkową na podstawie niniejszego rozporządzenia powinny jednakże, w zależności od sytuacji, uwzględnić przy ustalaniu majątku zmarłego i przysługujących beneficjentom części majątku fakt ustania małżeńskiego ustroju majątkowego lub podobnego ustroju majątkowego, któremu podlegał zmarły (motyw 12).**

Przy wykładni art. 1 ust. 2 lit. d należy również uwzględnić także inne przepisy rozporządzenia. W myśl art. 3 ust. 1 lit. a rozporządzenia Nr 650/2012 „dziedziczenie» oznacza dziedziczenie majątku po osobie zmarłej i obejmuje wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego”. Wedle art. 23 ust. 1 i 2 lit. b cyt. rozporządzenia prawu ustalonymu zgodnie z art. 21 lub 22 podlega ogół spraw dotyczących spadku. „Prawu temu podlegają w szczególności: [...] b) określenie beneficjentów, ich udziałów oraz obowiązków, które mógł nałożyć na nich zmarły, oraz ustalenie innych praw spadkowych, w tym praw spadkowych pozostającego przy życiu małżonka lub partnera [...]”.

Zgodnie z art. 62 cyt. rozporządzenia: „Niniejszym rozporządzeniem ustanawia się europejskie poświadczenie spadkowe (zwane dalej »poświadczeniem«), które jest wydawane w celu wykorzystania w innym państwie członkowskim i które rodzi skutki wymienione w art. 69. Korzystanie z poświadczenia nie jest obowiązkowe. Poświadczenie nie zastępuje dokumentów wewnętrznych wykorzystywanych do podobnych celów w państwach członkowskich. Jednak poświadczenie wydane w celu wykorzystania w innym państwie członkowskim rodzi także skutki wymienione w art. 69 w państwie członkowskim, którego organy wydały to poświadczenie zgodnie z niniejszym rozdziałem”. Z kolei w myśl art. 63 tego rozporządzenia: „Poświadczenie jest przeznaczone do wykorzystywania przez spadkobierców, zapisobierców mających bezpośrednie prawa do spadku oraz wykonawców testamentów lub zarządców spadku, którzy potrzebują wykazać w innym państwie członkowskim swój status lub wykonywać, odpowiednio, swoje prawa jako spadkobiercy lub zapisobiercy, lub swoje uprawnienia jako wykonawcy testamentów lub zarządcy spadku. Poświadczenie można wykorzystywać w szczególności do wykazania jednego lub kilku z poniższych: a) statusu lub praw każdego spadkobiercy lub, w zależności od przypadku, każdego zapisobiercy wymienionego w poświadczeniu i ich udziałów w spadku [...]”.

Mimo *prima facie* dość jednoznacznej regulacji art. 1 ust. 2 lit. d cyt. rozporządzenia, rozgraniczenie statutu spadkowego i stosunków majątkowych małżeńskich wywołuje jednak istotne problemy praktyczne. W prawie poszczególnych państw przyjmuje się bowiem rozmaite rozwiązania mające

na celu zabezpieczenie interesów małżonka pozostającego przy życiu po śmierci współmałżonka³². W niektórych systemach prawnych wykorzystywane są w tym celu instrumenty charakterystyczne dla prawa spadkowego, uprzywilejowujące małżonka pozostającego przy życiu w stosunku do innych spadkobierców. Inne opierają się na rozwiązaniach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych, przy jednoczesnym pominięciu małżonka jako spadkobiercy lub ograniczeniu jego praw spadkowych³³. Trudno przy tym znaleźć przykłady któregoś z tych modeli w czystej postaci. Z reguły bowiem napotyka się model mieszany, w którym ochrona interesów majątkowych małżonka pozostającego przy życiu jest realizowana poprzez wiele powiązanych ze sobą rozwiązań wywodzących się zarówno z prawa spadkowego, jak i z prawa małżeńskich ustrojów majątkowych³⁴. W sytuacjach, które wykazują związek z prawem więcej niż jednego tylko państwa, prawo właściwe dla spraw spadkowych oraz prawo właściwe dla małżeńskich ustrojów majątkowych są wskazywane przez różne normy kolizyjne. Odszukanie prawa właściwego na podstawie norm kolizyjnych może zatem prowadzić do zastosowania przepisów wywodzących się z dwóch odmiennych systemów prawnych. Rozwiązania te nie muszą być ze sobą skoordynowane. Może to być źródłem rozlicznych komplikacji³⁵.

Problemy mogą pojawić się na tle związków pomiędzy kwestią praw, jakie przysługują pozostałemu przy życiu małżonkowi w związku z ustaniem małżeńskiego reżimu majątkowego na skutek śmierci jednego z małżonków, a kwestiami prawnospadkowymi³⁶. Przykładem jest właśnie analizowany § 1371 BGB, na gruncie którego pojawia się problem odpowiedniej kwalifikacji kolizyjnoprawnej, a zatem wskazania, czy stosowany przepis ustawy prawa merytorycznego, wskazanego jako właściwe, jest przepisem z zakresu małżeńskiego prawa majątkowego czy prawa spadkowego³⁷. Ani bowiem rozporządzenie Nr 650/2012, ani rozporządzenie Nr 2016/1103 i rozporządzenie Nr 2016/1104 nie zawierają jasnych kryteriów pozwalających na wytyczenie granicy³⁸.

³² Rozmaitość rozwiązań ustanowionych (na poziomie prawa merytorycznego) w różnych systemach prawnych w odniesieniu do problematyki małżeńskich stosunków osobistych i majątkowych powoduje, że w zależności od rezultatu ustaleń poczynionych na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej, prawa i obowiązki małżeńskie, tak osobiste, jak i majątkowe, a także małżeński ustrój majątkowy mogą kształtować się w skrajnie odmienny sposób. Zob. szerzej: *A. Kozioł, P. Twardoch, J. Zralek*, w: System, t. 20C, 2015, s. 86 i n.

³³ *M. Szpunar*, Opinia, s. 7, pkt 54; *P. Twardoch*, Rozgraniczenie, s. 229 i n.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *M. Szpunar*, Opinia, pkt 56; *P. Twardoch*, Rozgraniczenie, s. 230, która wskazuje, że możemy mieć wówczas do czynienia ze skutkami, których nie przewidzieli nie tylko najbliżsi spadkodawcy, lecz także ustawodawcy państw, których systemy prawne wchodzi w grę w takim przypadku. Zob. *M. Pazdan*, Zagadnienia kolizyjnoprawne powołania do dziedziczenia, SP 1976, Nr 1–2, s. 48.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *M. Margoński*, Ujawnienie, s. 179; *M. Załucki*, Unijne rozporządzenie, kom. do art. 1, Legalis.

³⁸ *Ibidem*.